

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
İslam Felsefesi Anabilim Dalı

VII. KUTLU DOĞUM SEMPOZYUMU

(TEBLİĞLER)

19 NİSAN 2004
ISPARTA

S.D.Ü. İLAHİYAT FAKÜLTESİ
İslam Felsefesi Anabilim Dalı Başkanlığı
Bilimsel Toplantılar Yayın No: 2

TERTİP HEYETİ
S.D.Ü. İLAHİYAT FAKÜLTESİ
İslam Felsefesi Anabilim Dalı Başkanlığı

Prof. Dr. İsmail YAKIT (Başkan)
Doç. Dr. Kemal SÖZEN
Dr. Nejdet DURAK
Bilgehan Bengü TORTUK

EDITÖR
Prof. Dr. İsmail YAKIT

ISBN 975-7929-92-1

Kapak ve İç Düzen
Nejdet DURAK

BASKI
Tuğra Matbaası, (0246) 224 14 68

Yayınlanan tebliğlerin dil, üslûp ve ilmî sorumluluğu yazarlarına aittir.
Yayınlanan tebliğler kaynak gösterilmek şartıyla iktibas ve atıf şeklinde kullanılabilir.

©SDÜ İlahiyat Fakültesi İslam Felsefesi Ana Bilim Dalı-2006

İSTEME ADRESİ
S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi İSPARTA
Tel: (0246) 211 45 50

KUR'AN'I İLK DEFA MUSHAF HALİNE GETİREN HZ. PEYGAMBERDİR

Prof. Dr. İsmail YAKIT*

İslam dünyasında rivayetler doğrultusunda oluşan şöyle yaygın bir kanaat vardır: Kur'an'ın cem'i ve Mushaf haline getirilişi, Hz. Ebu Bekir döneminde sahabeden Zeyd b. Sabit başkanlığında bir komisyon tarafından gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla elimizdeki Kur'an, sahabelerin gayretleri doğrultusunda toplanan ayetlerin bir araya getirilmiş şeklidir. Hz. Peygamber, her ne kadar yazdırmışsa da böyle bir girişimde bulunmamıştır. Böyle bir inanış ne kadar doğrudur? Şimdi bunu görelim.

Kur'an Hicri takvime göre 23 senede belli olaylara ve toplumun ihtiyacına göre ayet ayet bazen de sure şeklinde inmiştir. İnen ayetler hemen kayda alınıyordu. Yani Hz. peygamber onları yazdınıyordu. Yazılan bu ayetler bir kısım sahabeler tarafından da ezberleniyordu. Böylece Kur'an'ın kendinden önce inen Kutsal Kitaplardan önemli bir farkı, nazil olurken vahiy katipleri tarafından hem yazıya geçiriliyor olması hem de ezberleniyor olmasıdır. Vahiy katipleri de Kur'an'ı deri parçaları, kürek kemikleri, yassı beyaz taşlar, hurma dalları vs gibi malzemeler üzerine yazıyorlardı. Zaten bu hususta kaynaklarda bir fikir birliği vardır.

Kur'an'ın Hz. Peygamber tarafından yazdırıldığını, inanmayanlar bile tasdik etmektedir. Nitekim, *“Onlar, bu onun, başkalarına yazdırıp da kendisine sabah akşam okunan eskilerin masallarıdır dediler”* (Furkan, 24/5) ayetinden inanmayanların bile Kur'an'ın Hz. Peygamber tarafından dikte ettirildiğini kabul ettiklerini anlıyoruz. Ancak onlar içeriğini çarpıtıyorlar. Kısaca ifade etmek gerekirse, Kur'an'ın tamamı Hz. Peygamber'in sağlığında kesin olarak yazılmış ve sıraya konmuştur. Öte yandan, Hz. Peygamber her sene Ramazan ayında Cebrail ile birlikte arza denilen mukabele ederlerdi. Son Ramazan'da iki kere mukabele ettikleri bilinmektedir..Mukabele bir sıraya göre olur Bunlar hangi

---

* S.D.Ü., İlahiyat Fakültesi, ISPARTA

sıraya veya tertibe göre mukabele ettiler? Ayetleri veya sureleri sıralanmamış, karma karışık bir kitabın mukabelesi olur mu? Bu da gösteriyor ki, Kur'an'ın sure ve ayetleri bizzat Hz. Peygamber tarafından belirlenmiştir. Yani tevkifidir.

Hız. Peygamber gelen vahyi ezberliyordu. Hatta o vahyedilene unutmamak için diliyle tekrar ederdi. Allah onun dil ile tekrarını yasakladı. Çünkü Allah'ın Kur'an ayetlerini onun kalbine yerleştirdiği ayette açıkça ifade edilir.

“Ey Peygamber, vahyi çabuk almak için dilini kıpırdatıp durma. Onu toplamak ve okutmak bize düşer Biz onu okuduğumuzda sen sadece okunuşunu takip et” (Kıyame,75/16-18)

Kur'an'ın indirilmesi, Hz. Peygamber'in kalbinde toplanması, ve hatta Kur'an'ın muhafazası Allah'a aittir. Nitekim şu ayette bu hususu anlamaktayız. *“Elbette Kur'an'ı indiren biziz ve koruyan da biziz* (Hicr, 15/9)

Kur'an Müslümanların günlük hayatına girmiş ve bir hayat kitabı haline gelmişti. Günde beş vakit namazda, gece ve gündüz Allah'ı zikirde Kur'an okunuyor ve ezberleniyordu. Hatta bir Müslüman kadının en büyük arzusu, evleneceği erkeğin kendisine mehir olarak Kur'an'dan bir sureyi öğretmesi idi (Müslim, Nevevî Şerhi, IX/211-218). Hz. Ömer'in Müslüman oluşuna sebep teşkil eden şey, yazılı bir Kur'an metni idi (İbn Hişam, Sîret, I/368-370)

Kur'an'ın cem'i olayı yani bu yazılı malzemelerin bir sıra ve bütünlük içinde bir araya getirilmesi olayı önce Hz. Peygamber'in kendisi tarafından, sonra Hz. Ebu Bekir ve Hz. Osman zamanında olmak üzere toplam üç defa gerçekleştirilmiştir. Ancak Hz. Peygamber'in bu girişimi ne yazık ki, arka planda kalmış daha sonraki yapılan toplama faaliyeti çok daha öne çıkarılıp elimizdeki Kur'an sadece bu sonraki faaliyetlerin ürünü imiş gibi gösterilmiştir.

Genellikle hadis ve tarih metinlerinde yer alan anlatımlardan kısaca bahsettikten sonra gerekli kritikleri yapıp kendi iddialarımızı ispata çalışacağız.

Bilindiği üzere, Hz. Peygamber'in vefatından sonra, siyasi ve sosyal anlamda bir çok olaylar vuku bulmuştur. Özellikle bir takım yalancı peygamberler türemiş ve Hz. Ebu Bekir bunlar üzerine sefer düzenleyerek olayı bertaraf etmiştir. Yine bu arada Yemâme savaşı meydana gelmiştir. Gerek bu savaşlarda ve gerekse diğer olaylarda bir çok hafız sahabe şehit olmuştu. Hz. Ömer'in ısrarı üzerine Sahabeden Zeyd b. Sabit başkanlığında bir komisyon kurulması ve Kur'an'ın yazılı metinlerinin toplanması teklif edilmiştir. Zira

Kur'an'ı ezbere bilenler günden güne yok olmakta ve böylece Kur'an'ın kaderi diğer semavî kitaplara benzeme gibi bir durum hasıl olacaktı. Zeyd b. Sabit'in seçilmesinin asıl amacı, Hz. Peygamber'in ağzından Kur'an'ın son arzını yani son mukabeleyi alması ve Hz. Peygamber'in önem verdiği vahiy katiplerinden biri olmasıydı. Ebu Bekir bu projeyi memnuniyetle kabul etti ve Zeyd b. Sabit'i yanına çağırarak bu görevlendirme olayını anlattı. Buhari'nin Zeyd b. Sabit'ten rivayeten verdiği bilgiye göre Zeyd bu çağrıya icabet edip gittiğinde Hz. Ebubekir'in yanında Hz. Ömer olduğunu ve Hz. Ebu Bekir'in de Hz. Ömer'in kendisine geldiğini ve Yemâme savaşında bir çok hafızın şehit olduğunu, Kur'an'ın büyük bir kısmının kaybolmasından korktuğunu bu sebeple cem edilmesi gerektiğini söylediğini kendisinin de ona Resullullah'ın yapmadığı bir şeyi nasıl yaparsın dediğini, Hz. Ömer'in de Allah'a and olsun ki bu çok hayırlı bir iştir dediğini ve kendisinin de bunu onayladığını ve sonunda Hz. Ömer gibi düşündüğünü söyledikten sonra Hz. Ebu Bekir, Zeyd'e hitaben : Sen akıllı bir insansın, Resullullah'ın vahiy katibi idin. Kur'an'ı araştır ve cem et dediğinde Zeyd, Andolsun ki, bir dağ taşımam emredilse Hz. Ebu Bekir'in verdiği bu toplama emrinden daha ağır gelmezdi diye duygularını belirttikten sonra, O da Hz. Peygamber'in yapmadığını siz nasıl yaparsınız diye çekincelerini beyan ettiğini ama Hz. Ebu Bekir'in Vallahi bu gerçekten hayırlı bir iştir deyip ısrar ettiğini ve kendisinin de ikna olduğunu Cenab-ı Hakk'ın Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer'e yaptığı gibi kendi gönlünü de bu işe açtığını ve böylece göreve başladığını, yazılı hurma dallarından, yassı beyaz taşlardan insanların hafızasına kadar cem ettiğini Hatta Tevbe suresinin son iki ayetini sadece Ebu Huzeyme el-Ensari'de bulduğunu vs. anlattıktan sonra Cem ettiğim sayfalar vefatına kadar Hz. Ebu Bekir'in sonra yine vefatına kadar Hz. Ömer'in yanında ve onun da vefatı üzerine kızı Hz. Hafsa'nın yanında kaldı demektedir.(Buhari, VI, 98-99, Mısır, 1345)

Kur'an'ın yazılı metninin cem edilmesi olayı ayrıca Hz. Osman zamanında da yapılmıştır. Gerek Hz. Ebu Bekir ve gerekse Hz. Osman zamanındaki cem olayında yapılan duyuru her sahabe'nin bulunduğu yere kadar olması sağlanmıştır. Duyuru genellikle *"Kimde Resullullah'tan işitip aldığı Kur'an'dan bir şey varsa onu mutlaka getirsin"* şeklinde idi. Hatta Medine'den günlerce uzak yerlere kadar haberler gönderilip, oralardaki Kur'an parçalarının tamamının getirilmesi sağlandı.(El-Mürşidu'l-Veciz, s83). Böylece Her sahabe' olayı duymuş ve benim haberim olmadı diyen bir sahabe' çıkmamıştır. Hz. Ebu Bekir döneminde olan bu şekildeki cem olayı yaklaşık bir yıl kadar sürmüştür.

Kendisinde Kur'an metni olduğunu iddia eden kişi, bir iki istisnanın dışında ayrıca iki de şahit getirmek zorundaydı.

Yine kaynakların verdiği bilgilerden bu toplama işinin, tek çeşit malzemeye aktarıp yeniden yazıp ve kullanılışı daha kolay kılınmış bir Kitap haline getirmek olduğu anlaşılıyor. Böylece Mushaf ortaya çıkmıştır. Hatta bazı sahabeler de kendileri için Mushaf da oluşturmuşlardı (Suyutî, el-İtkan, I,57) Yine kaynakların verdiği bilgilere göre, Hz. Osman da bizzat kendisi, kendi el yazısıyla bir Kur'an nüshası meydana getirmiştir. Bu çalışmalarla, Metnin tamamında Kureyş lehçesine göre, imla ve fonetik bütünlük de sağlanmıştır. Ayrıca onun halifelîği döneminde bu şekilde çoğaltılmış beş adet Kur'an nüshası mevcuttu ve kendi yazdığı nüsha Başkent Medinede bırakılarak diğerleri Mekke, Şam, Basra ve Kûfe'ye gönderilmiştir. Bunu dışında ki parça parça olanlar Hz. Ebu Bekir döneminde olduğu gibi, Hz. Osman da yaptırıp imha ettirmiştir. Hatta bu Mushafın dışında kimin elinde Kur'an'dan ne varsa yakılması için emir çıkarmıştır. Hiç kimse de tepki göstermemiştir. Hatta sahabeden Abdullah ibn Mes'ud, istinsah komisyonuna alınmamasına üzülmeye rağmen yaktırma olayının yerinde olduğuna kanaat getirmiştir. Hatta Hz. Ali bile *"Allah Osman'a rahmet eylesin, onun yerinde ben olsaydım, Mushafın konusunda onun yaptığının aynıni yapardım"* diyerek onay vermiş ve geriye kalan Kur'an parçalarının yaktırılması hususunda da Hz. Osman hakkında ileri gidilmemesini onun hakkında hayırdan başka bir şey söylenmemesini, Mushaf konusunda yaptıklarının hepsi kendi gözlerinin önünde ve tasvipleriyle yaptığını belirtmiştir (Mesahif, s. 22-23), İbn Kesir, Fezâil, 32)

Önceleri noktası ve harekesi olmayan Mushafın bilahere nokta ve harekesinin yapıldığı hepimizce malumdur. Yine kaynaklar Mushafı ilk noktalayan Ebu'l-Esved'dir. Bu işi tek başına yapmıştır. Daha sonra İbn Sîrîn de aynı işi yapmış, Halife Abdülmelik resmî olarak Mushafı ilk noktalatan ve harekeleten kişidir. Kur'an okuyanlar okurken karıştırmaları diye yapmıştır, (Menahil,I,399-400)

Kur'an parçalarının Hz. Peygamber'den sonra cem edilmesi ve böylece sahifelendirilerek Mushaf haline getirilmesi hususunda kaynaklarda yer alan yukarıda arz ettiğimiz bilgiler üzerinde düşündüğümüzde şu soruları sormaktan kendimizi alamıyoruz.

1) Hz. Peygamber bizzat sağlığında Kur'an'ı yazdırdığı hususunda kesin bir görüş birliği vardır. Bilhassa Mescid-i Nebevî'de çeşitli yazı

malzemelerinden oluşmuş (veya deri gibi, tek tip malzeme de olabilir) bir Kur'an nüshası oluşturmuştu, buna ne oldu?

2) Zeyd b. Sabit bu güvenli ve sağlam nüshadan doğrudan doğruya istinsah etmedi de bunun dışında, ellerde bulunan bölük pörçük malzemeleri toplama yoluna gitti. Veya gitmesi emredildi.?

3) Rivayetlere dayanarak, bir yandan bazı sahabelerin kendi kendilerine Mushaf oluşturduğunu belirteceğiz öte yandan da ilk Mushafın da Zeyd b. Sabit'in başkanlığındaki komisyonun yaptığı toplama sonucu olduğunu söyleyeceğiz. Bu bir çelişki değil mi? Zeyd niye bu Mushaf'ları alıp da zaten Mushaf oluşturulmuş diyerek bunlarla yetinmedi?

4) Niye toplanan Kur'an parçalarının doğruluğunu ispat için sahibinden iki şahit istendi?

5) Madem iki şahit istendi, niye bazı ayetlerde tek şahitle yetinildi, veya Hz. Ömer'e isnat edilen ve recm ayeti denilen ifadenin iki şahidi olmasına rağmen metne alınmadığı söyleniyor? Yoksa bu toplama işinin fikir babası olan Hz. Ömer'in şehadeti makbul değil mi? Bu bir çelişki oluşturuyor mu?

6) Vahiy katiplerinin kendisi veya şahitleri vefat etmiş olabilir. Mesela Yemâme savaşında şehit olanların evlerinde kalan metinlere ne oldu? Böyle bir durumda bulunan Kur'an metni değerlendirilmeye alınmayacak mı?

7) Getirilen Kur'an parçaları, Hz. Peygamber'in huzurunda ve ondan yazılmış çok önemli ve kıymetli objelerdi. Bu kadar aziz hatırası olan bu parçalar iş bittikten sonra niye sahiplerine iade edilmedi? Onlar da iade konusunda niçin bir talepte bulunmadı?

8) Kritik yapmadan, sadece bu yanlış anlaşılmalara müsait ve eksik rivayetlere göre hareket etmek, Kur'an'ın bütünlüğüne zarar vermez mi? Kur'an'daki ayetler üzerinde insanlarda bir şüphe oluşturmaz mı? Buradan hareketle Kur'an düşmanlığı yapan kişilere özellikle bazı müsteşriklere, düşmanlığını pekiştirecek malzemeler sunulmuş olmuyor mu?

9) Kur'an'ın sadece Hz. Peygamber'den sonra cem edilip Mushaf haline getirildiğini ve Onun böyle bir şey yapmadan vefat ettiğini söylemek hem tarihi realiteye hem de Kur'an'daki bazı ayetlere ters düşmüyor mu?

Bütün bu ve buna benzer soruların cevabını, yukarıda özetlemeye çalıştığımız ve kaynaklarda yer alan ifadelerde bulmak mümkün olmadığı gibi

sadece bu rivayetlere dayanarak bu husustaki bilgileri temellendirmeye kalkışmak kanaatimizce yeterli tatminkar ve bilimsel bir davranış olmayacaktır. Bilindiği gibi, bir rivayet hakkında “*sahih*” ifadesi yer alıyorsa bu onun anlam itibariyle *sahih* veya bunu kesin peygamber söylemiştir anlamında “*sahih*” demek değildir. İsnad bakımından *sahihtir*. Yani senet zincirleri itibariyle *sahih* deniyordur. İşte geçmişte bir çok alim, metnin ne ifade ettiğini, Kur’an’a, akla ve bilime aykırı olup olmadığına pek bakmaksızın yani bir diğer ifadeyle metin tenkidi yapmaksızın, sadece senet zincirlerine itibar ederek, problemleri çözmeye çalışmışlardır. Bu nevi davranışlarla onların sağlam neticelere ulaştıklarını söylemek mümkün değildir. Bilakis bazı durumlarda hem Kur’an’a hem de akla aykırı söylemler de ortaya çıkabiliyor.

Yukarıdaki soruların cevaplarını imkan ölçüsünde vermeye ve Hz. Peygamber’in Kur’an’ı ilk cem eden ve onu sıraya koyarak bir anlamda sahifelendiren yani Mushaflaştırın kişi olduğunu Kur’an ayetlerinin semantik tahlilleriyle göstermeye çalışalım.

Konuyu iyi analiz ettiğimiz zaman yukarıdaki soruların cevapları kendiliğinden ortaya çıkar. Hz. Peygamber’in vefatından sonra, bir çok sahabede yazılı Kur’an metinleri vardı. Gayr-i Müslimlerle iç içe yaşıyorlardı. Bunlar bazen çok uzak diyarlara kadar gidiyorlar ve üzerlerinde götürüyorlardı. Düşman eline geçmesi veya kötü niyetli bazı kişilerin eline geçmesi ve bunlar tarafından tahrif ve tağyiri her zaman mümkündü. Hatta haramlar helal, helaller haram yapılabilirdi. Böylece aynı ayetler birbirinden farklılık gösterir hale gelirdi. Zaten bazılarının elindeki metinlerde imlâ ve lehçe farkları da vardı. Bazılarında de ayet dışında Hz. Peygamber’den duydukları da yazılmış olabilirdi. Peki bunlar toplanmamış ve yukarıdaki ihtimaller de gerçekleşmiş olsaydı İslam’ın bugünkü halini tasavvur edebilir miydiniz? Kur’an’ın hali ne olurdu? Hıristiyanlığın İnciller’inden beter olmaz mıydı? Aynı ayet falan sahabenin kaydına göre şöyle, filanın elindeki metne göre böyle vs vs. Böylece ortada ne Kur’an kalırdı, ne de İslam.

İşte bu sebepten dolayı ellerdeki metinleri toplamanın bir yolu bulunmalıydı. Çözüm, Hz. Ömer ile Hz. Ebu Bekir’in dehalarında gizliydi. Bir şekilde bu Kur’an parçaları kişilerden toplanacak, Mescid-i Nebevi’deki nüsha esas alınarak yeniden ve tek tip malzeme üzerine bir Kur’an istinsah edilecek ama bu parçalar geri verilmeyip, imha edilecekti. Bazıları bunun derin hatırasını bildiğinden getirmeyebilirdi, veya kendisinde yazılı Kur’an’dan ayetler

olduğunu iddia eden kişinin inanılır olabilmesi için iki şahitle bunu ispat etmesi ve getirip göstermesi koşul olarak öne sürüldü. Aksi takdirde, böyle davranmayanlar, elindekinin Kur'an metni olduğunu kimseye inandıramayacaklardı. Zaten getirip gösterdiğinde elinden alınıyor ve bir daha geriye verilmiyordu. Ayrıca işin hizmet ve duygu yönü de ihmal edilmemişti. Hz. Peygamber'in yaptığı cem'den bahsetmeksizin "Kur'an'ı cem" ediyoruz.şeklindeki bir ilanda bir çok kişi bu cem işinde bir katkısı ve hizmeti olması ve bunun şerefini sevdikleriyle ebediyen paylaşmak için hemen getiriyordu. Zaten ayet olmayanlar, şahidi olsun olmasın alınmadı. Hz. Ömer'e izafe edilen "recm" ayeti olduğu bazılarınca iddia edilen sözün, gerçekte bir ayet olmadığı, Arapça'ya vakıf olanlar ve Kur'an üslûbunu iyi bilenler tarafından hemen fark edilecektir. Peki endişe ne idi? Endişe Hz. Peygamber'in yapmadığı bir şeyi yapmak doğru değildir endişesidir. Bunu pek çok kişi, "Kur'an'ın cem'i" ile ilgili olay zannederler. Hayır. Hz. Peygamber'in yapmadığı, sahabelerin elindeki Kur'an parçalarını geri alınmasıdır. Çünkü onlara yazdırmış ama geri istememiştir. Hz. Peygamber'in cem ettiğini ve Mescid-i Nebevî nüshasının varlığını öne sürüp de siz niye bizden bunları istiyorsunuz? Zaten Mescid-i Nebevî'de bir nüsha var. Gidin onu kullanın diyen olmuş mudur? bilmiyoruz ama bu keyfiyet bir şekilde arka planda tutulmuş kanaatindeyiz. Olay bu şekilde cereyan etmiş olmalı ki, yukarıdaki sorular bir şekilde cevabını bulmaktadır. Aksi takdirde çelişki üstüne çelişki teşkil eden, anlatım ve yorumlar ve hele Kur'an'ın bütünlüğüne zarar veren, üzerinde şüpheler bulunan rivayet ve yorumları esas kabul etmek, İslam'a ve Kur'an'a çok zarar verdiği gibi, bir takım Batılı müsteşriklere saldırımları için malzemeler de sunulmuş olacağını söylemeye gerek yoktur.

Şimdi Hz. Peygamber'in Kur'an'ı Mushaf halinde cem ettiğini yine Kur'an ayetlerinden görmeye çalışalım.

Kur'an'dan Kanıtlar

1-"*Mushaf*" kelimesi, sahife kökünden gelir, başlangıcı ve bitişi belli olan yazı veya yüzeye denir. Bir kitabın yapraklarının her bir yüzeyine sahife denir. Çoğulu "*suhuf*"tur. Bir kitabın sayfalandırılmış haline veya sahifeler şeklinde sıralanmasına "*sayfalandırılmış*" anlamında Mushaf denilir.

Hz. Peygamber'in okuduğu Kur'an'ın, sahifeler haline getirildiğini Kur'an bize söylemektedir. "*Resulun mina'llah yetlu suhufen mutahhare, fiha kutubun kayyime*" "*O, Allah tarafından gönderilen ve içinde en doğru hükümler*

bulunan temiz sayfalar okuyan bir elçidir".(Beyine, 98/2-3) ayetinde Hz. Peygamber'in okuduğu sayfalar anlamında "suhuf" kelimesi kullanılmaktadır. Gerçi "temizlendirilmiş veya ter temiz" anlamında olan "mutahhare" kelimesi kendisine sıfat olmuş. Bu da gösteriyor ki Hz. Peygamber tarafından ezbere okunan sayfalar, sadece temiz kılınanların dokunabileceği yer olan "levh-i mahfuz"dan geldiğine işaret vardır. Bununla birlikte Hak katındaki levh-i mahfuz'daki kitap, bizim anladığımız manada sayfalandırılmış değildir. O, ancak inzal olduktan sonra sayfanıyor. Nitekim bu kullanışla alakalı olarak Kur'an'da örnekler görüyoruz. Necm suresi 53/36-37 de "Yoksa Musa'nın ve ahdine vefa gösteren İbrahim'in sayfelerinde yazılı olanlar kendisine haber verilmedi mi?" ayetinde geçen "suhuf" kelimesi hem Tevrat'ı hem de İbrahim'in suhufunu kastetmektedir. Yani eldeki yazılı ilahî kaynaklı metinler kastedilmektedir. Keza A'la Suresi 87/18-19'de "Şüphesiz bu anlatılanlar, önceki kitaplarda İbrahim ve Musa'nın kitaplarında vardır" ayetinde kitaplar diye tercüme ettiğimiz kelime "suhuf" kelimesidir. Demek ki, eldeki maddi yazılı malzemelere suhuf denilmektedir.

2- Kur'an'ın Hz. Peygamber tarafından bir düzen içine alınması, sıraya konması ile ilgili bir diğer ayet de "Ve rettili'l-Kur'âne tertîla" "Kur'an'ı bir düzen içinde tanzim et" (Muzzemmil, 73/4) Tertil terimi öncelikle sözlüklerde "bazı şeyleri görünür şekilde en uygun bir düzen içinde ve acele etmeden bir araya getirmek" anlamına gelir (Cevheri, Beydavi, Lisanü'l-Arab, Kamus), M. Esed: "Bir metnin okunuşu ile ilgili olarak anlamını düşünce süzgecinden geçirerek sakın ve ölçülü okumak" demektedir (Esed, s.1201). Genelde meal ve tefsirlerde bu ayet "Kur'an'ı tertil üzere oku" şeklinde tercüme edilir. Buradan da belli makam ve ölçü dahilinde oku demektir ki bu da kullanılan fiilin bir düzen ve sıra ifade ettiği anlaşılır. Normal bir okuma fiili olan "kara'e" ile peşi sıra giderek, takip ederek okuma anlamında olan "tilavet" fiilleri değil de "rettele" fiilinin kullanılmış olması dikkatimizi çekmektedir. Her zaman söylediğimiz gibi, Kur'an kelimeleri çok teknik kullanır. Bunları ancak analiz ettiğimiz zaman görebiliriz. Şimdi burada kullanılan "rettele" fiilini görelim (Belot).

Retile . Düzgün ve sıralı dizilmiş demektir. Bunun için düzgün ve sıralı dizilmiş olduğundan dışlar için de bu fiil kullanılır.

Rettele : Bir düzen içinde tanzim etmek yerleştirmek demektir. Şarkı ve ilahi gibi makam ölçüleri ve notalarına göre okunduklarından bu fiil kullanılır.

Retele: Güzel düzenlenmiş nesnelere için de kullanılır.

Ertel: Güzel ve zarif sıralanmış, itina ile sıralanmış

Ertel: Aynı zamanda kekemelere de denir. Çünkü onlar söylemek istedikleri kelimenin hecelerini arka arkaya düzenli ve sıralı bir tekrar şeklinde çıkarırlar.

Ruteyla: İri bir cins örümcektir, zehirlidir. Üzerindeki paralel çizgiler düzgün bir görünümde olduğu için bu adı almıştır. Zoolojide “*Tarentula*” denir. Türkçe’de “*Taranta*” örümceği denmektedir.

Görüldüğü gibi fiilin kökünde ve türevlerinde düzenleme, sıraya koyma ve tanzim etme gibi semantik bağı olan bir kelimedir. Öyleyse bu ayete göre Hz. Peygamber Kur’an’ı sadece okumayacak aynı zamanda onu bir düzen içinde tanzim de edecektir. Bu ise onu, daha vahyin başlangıcında gelen bu ayetle, dikte ettirdiği Kur’an metinlerini bir sıra ve bir düzene göre tanzim etmesi görevi de yüklemektedir. Bu husus son ayetin nazil oluşuna kadar da devam etmiştir. Dolayısıyla Hz. Peygamber vefat etmeden önce Kur’an sahifelendirilmiş ve bir sıraya konmuş idi

3- Hz. Peygamber’in Kur’an’ı Mushaf haline getirdiğine dair olan bir başka ayet “*Ya eyyühe’r-resul belliğ ma ünzile ileyke min rabbik..*” ayetidir. Buna göre “*Ey Peygamber, Rabbinden sana indirileni ulaştır(=tebliğ et). Şayet bunu yapmazsan peygamberlik görevini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan sapa sağlam korur. Elbette Allah, inkarcı topluluklara hidayet vermez.*” (Maide, 5/67)

Bu ayette dikkatimizi çeken birkaç husus vardır. Burada tebliğ görevinde sadece çevresindekiler olsaydı, “onlardan, müşriklerden korur” derdi. Halbuki ayette “*mine’n-nas*” (=insanlardan) demektedir. Bundan kasıt kıyamete kadar bütün insanlıktır. Ayrıca Arapça’da “korumak” anlamında bir çok fiil varken “aseme” fiilinin kullanılmış olması, bu korumanın sıradan bir koruma olmayıp, “*sapa sağlam veya ihtimamla korumak*” olduğu kadar bu korumanın devamlı olduğu da anlaşılıyor. Bu devamlı ve ihtimamlı koruma görevini ayete göre Allah üzerine almış bulunuyor. Dolayısıyla Hz. Peygamber’in tebliğ görevi; sadece zamanındakilere değil, dikte ettirdiği ilahi mesajla da yazılı olarak, kendisinden sonra gelecek bütün insanlığa ulaştırması ve böylece herkese bizzat kendi tebliğ etmiş gibi olmasıdır. Zira ayette bu istenmektedir. Yoksa peygamberlik görevini yapmamış olur. Bizim asıl üzerinde durmak

istediğimiz fiil “*beleşa*”(=tebliğ etti yani ulaştırdı) fiilidir. Ulaştırmak veya tebliğ etmenin semantik açılımında iki yön vardır. Yani ulaştırmak iki şekilde olur. Sözlü ve yazılı. Hz. Peygamber bunun her ikisini de gerçekleştirdi. Sözlü olan yani şifai olan ulaştırmasında, bilindiği gibi, hayatında kendisiyle beraber olanlara veya ulaşabildiği insanlara veya topluluklara ilahi mesajları ilettiler. Yazılı olan ulaştırmasında ise, ulaşamadığı veya kendisinden sonra kıyamete kadar gelecek olanlara ulaştırmasıdır. Bunu sahabesinden doğrudan istemiş de olabilir. Ama o, *beleşa* fiilinin derin anlamı gereği ve yukarıdaki ayette kendisine yüklenen bu ağır görevi nedeniyle kendisinin de ulaştırması gerekiyordu. Yani ilahi mesajı yazılı şekliyle de ulaştıracaktı. Hz. Peygamber bunun her ikisini de yaptı. Tam yazılı bir metin bıraktı ki, Rabbinden indirilene kıyamete kadar herkese tebliğ etmiş yani ulaştırmış oldu. Bu yazılı metin aynı zamanda sıralanmış, bir düzen içinde tanzim edilmişti.

İşte bunun içindir ki, Hz. Peygamber, Kur’an konusunda çok titizdi. Nitekim “*Benden Kur’an’dan başka bir şey yazmayın. Eğer Kur’an’dan başka bir şey yazdınız ise onu imha ediniz.*” (İbn Hanbel, Müsned,III,21) diyerek Kur’an’ın kendi sözleriyle karıştırılmasını istememiştir Kur’an’ın ihtimamına gölge düşürecek her türlü davranışı yasaklamıştır. Hz. Peygamber, yazılı Kur’an parçalarının, savaş halinde bile düşman eline geçmesini önlemek ve bu metinlerin içeriğini onların tahrifine imkan vermemek için üzerlerinde taşımalarını bile yasaklamıştı. Nitekim Müslim’in rivayetine göre bazı sahabeler: “*Biz düşman toprağına sefere çıktığımız zaman Kur’an nüshalarını, yani üzerinde Kur’an’ın yazılı bulunduğu şeyleri taşımaktan men edilmiştik. Bunun sebebi, o nüshaların düşman eline geçmesi korkusu idi.*” (Muslim, İmame, Bab,24, III,s. 1490) Görülüyor ki o, Kur’an’ın doğru ve yanlışsız, tahrif edilmeden korunmasını ve bu sağlamlık ve bütünlük içinde tebliğini istemektedir.

Netice itibariyle gerek yaygın kanaati besleyen rivayetler ve gerekse, Kur’an ayetlerinin semantik analizleri doğrultusunda yaptığımız araştırmadan vardığımız netice kısaca şudur: Kur’an’ın tamamı vahiy süresi boyunca vahiy katiplerine Hz. Peygamber tarafından bizzat sağlığında imkanlar nisbetinde elde edilebilen çeşitli malzemeler üzerine yazdırılmış ve bunlar ta başlangıcından itibaren bir sıra ve düzen içinde tanzim ettirilmiş, ister farklı malzemelerden olsun, isterse tek malzemedense Hz. Peygamber bu düzen ve tanziminde onu suhulaştırmış yani Mushafaştırmıştır. Böylece bir yandan çağdaşlarına diğer

yandan da kendisinden sonrakilere tebliği mümkün hale gelsin. Eğer bunu yapmamış olsaydı, ayete göre peygamberlik görevini yapmamış olurdu.

Hiz. Ebu Bekir ve Hiz. Osman dönemindeki çalışmalara gelince onların yaptığı çalışmalar sahabelerin ellerindeki nüshaların toplanması ve imha edilmesi için yapılan çalışmalardır. Böylece hem yeni Kur'an nüshaları oluşturulmuş hem de parçaların zamanla na-ehil ellere geçip tağyir ve tahrifi de önlenmiştir. Dolayısıyla bir yandan tek tip malzemeye indirgenmiş, müracaat ve istifadesi kolaylaşmış, diğer yandan da edisyon kritiği olmayan bir kitap halinde Kur'an bize ulaşmıştır.

Bu hususta rahmetli Hamidullah Hocadan dinlediğim bir anektod vardır. 1960 lı yılların başında, SSCB den dünyaya, Kur'an'ın en eski nüshasının Rusların elinde olduğu ve eldeki mevcut nüshalardan farklı olduğu dair bir haber yayılır. Bu haber üzerine İslâm dünyası karışır. Bir çok ülkeden bilim adamları nüshayı görmek isterler ama Rusya göstermez. Devreye Unesco girer. İslam ülkelerinden ve dünyanın çeşitli yerlerinden Kur'an üzerine mütehasşıs toplam 52 kişi davet edilir. Hamidullah Hoca da bu kişiler arasındadır. Bunlar bir toplantı yaparlar söz konusu nüshayı Moskova hükümetinden talep ederler. Uzun uğraşlar sonu, Rusya mikro filmlerini gönderir. Bunlar hemen mikro filmleri tab ettirip çalışmaya başlarlar Bunun cidden çok eski bir Mushaf olduğu görülür. Her İslam ülkesinden birer nüsha matbu Kur'an istenir. Ayrıca İstanbul Süleymaniye'den de Hiz. Osman'ın bizzat kendisinin istinsah ettiği söylenen nüsha da getirilir. Rusların elindeki nüshanın, İstanbul'daki nüshaya benzer bir nüsha olduğu adeta ondan istinsah edildiğini görürler. Hiz. Osman devrinde muhtemelen Kufe veya Şam'a gönderilen nüshalardan biri olabileceği kanaatine varırlar. Unesco'daki bu komisyon ayrıca, bu nüshanın Rusların eline nasıl geçtiği de araştırmıştır. Vaktiyle Semerkantlı alimlerden biri her nasılsa bu nüshayı Buhara'ya getirmiş ve orada asırlardır muhafaza ediliyormuş. 1922 de Ruslar Buhara'yı işgal edince bir çok kıymetli nesneyi olduğu gibi bu nüshayı da Moskova milli müzesine kaldırmışlar. Müzede uzun süre bırakılan bu değerli eşyalar, daha sonra yapılan tasnif çalışmaları sırasında çok eski bir Kur'an nüshası olduğunu farketmişler. O zamanki Rusya rejimi bunu bir spekülasyon olarak kullanmak istemiş. Netice olarak komisyon, bütün nüshalar arasında yazı karakterleri dışında hiçbir fark olmadığını, eldeki matbular olsun, yazma nüshalar olsun harf be harf birbirinin aynı olduğunu görmüş. Araştırma neticeleri uzun bir rapor haline getirilerek imzalanıp dünyaya ilan edilmiş.